

ЦБС Оболонського району м. Києва

ЦПРБ ім. О.С. Пушкіна

*Берегиня українського мистецтва
(до 110-річчя Катерини Василівни Білокур)*

Бібліографічний огляд

Київ - 2010

ББК
91.9: 85.143 (Ук) 6
Б – 48

Берегиня українського мистецтва [Текст] : бібліографічний огляд /
уклад. О.М. Львович. – К.: ЦПРБ ім. О.С. Пушкіна ЦБС Оболонського р-ну,
2010.– 20 с.

Бібліографічний огляд присвячено українській художниці Катерині Василівні Білокур з нагоди 110 – річчя від дня народження

Видання містить короткий опис життя та творчості К.В. Білокур. Представлено список інформаційних джерел (книг, статей, електронних ресурсів) про художницю.

Огляд підготовлено у відділі інформаційно – аналітичної та маркетингової роботи ЦПРБ ім. О.С. Пушкіна Оболонського району м. Києва.

Інформацію подано станом на 01.12.2010 р.

Укладач О. М. Львович

Відповідальна за випуск Н.В. Людвік

© Укладач Олена Львович, 2010
©ЦРБ ім. О.С. Пушкіна, 2010

Зміст

Передмова	3
Катерина Білокур : сторінки біографії	4
Інформаційні джерела про Катерину Білокур	8
Додаток. Список робіт Катерини Білокур	10

Передмова

7 грудня 2010 року виповнилося б 110 років талановитій, самобутній українській малярці Катерині Василівні Білокур. Як художниця вона могла б органічно існувати зі своїми картинами у будь-яку епоху. Ніколи не ходила до школи, ніде не вчилася малярству. В загубленому серед левад селі Богданівка (нині Київська обл.) вона провела усе життя, свідомо витративши його на те, щоб її, сільську жінку-самоучку, просто визнали за художницю.

Ця людина жила у важкий час, і доля не була лагідною до неї, але в своїх картинах Катерина Білокур ніби знаходить притулок від тих бурхливих подій, що вирували в Україні на початку та в середині ХХ ст.

На шматку саморобного полотна вуглиною або імпровізованим пензликом, тонким, як голочка (декілька тхорячих волосин, прикручених до гілочки), спочатку рослинними, а потім олійними фарбами Катерина Білокур, обравши за моделі квіти, вперто сама себе вчила живопису. Вона відрізнялась від свого сільського оточення, була самотньою мрійницею, ніколи не мала своєї сім'ї, дітей. Художниця прожила "чужою" усім звичним для людської долі радощам та негодам, бо мала свої, захищені від сторонніх очей.

Натуру цієї жінки розкривають картини та листи, які вона писала до друзів та знайомих. Картини Катерини Білокур справляють незвичне враження – в них є відчуття польоту. Може тому, що не мала ніякої школи і була вільна в своїх фантазіях та манері втілення їх на полотні.

Особливістю, характерною для робіт Катерини Білокур є великі композиції без визначеного сюжету. Квіти, за поодинокими випадками, – єдині мешканці її полотен, їх зображення – за межами класичного натюрморту чи пейзажу. Художниця старанно копіює рослини з природи і водночас інтерпретує по-своєму світ, в якому вони мусять існувати. Вона ніби аранжує стани природи – присмерки, світання, спекотний полудень.

"Квіти за тином" (1935 р.) — барвіста хвиля з рослин, яку ледь стримує огорожа. Те, як вона укладає, гармонізує квіти на полотні, нагадує музику чи віршування — рослини ніби рифмуються, складаючись в пасма вогню або існують в замріяному ширянні.

У "Квітах та калині" (1940 р.) фон глибокого синього кольору, рослини наче потопають в вечірньому повітрі, нагадуючи келихи, наповнені присмерками.

"Польові квіти" (1940 р.) – левада під ранковим серпанком туману. Ця картина, як і багато інших її полотен, позбавлена перспективи реального пейзажу. Художниця накладає зображення ретельно виписаних рослин на багате відтінками, але неозначене тло – просто блакить, що ніби "дихає".

"Буйна" (1944-1947 рр.), "Декоративні квіти" (1945 р.) – це відчуття спеки, на хвилях якої "гойдаються" квіти, сонячного вітру, що ширяє полотном.

Катерина Василівна Білокур – народна художниця України, непересічна людини, яка на початку шляху до "святого малярства" працювала, приховуючи свої картини, наче гріх, але, перемигши долю, дійсно довела, що народжена бути художницею з ліричним і дуже індивідуальним даром, залишила нам у спадок прекрасні картини, в яких ми бачимо не лише квітучий розмай української землі, а й квітучу душу автора. Сьогодні велика колекція картин Катерини Білокур зберігається у Національному музеї українського народного декоративного мистецтва.

Катерина Білокур : сторінки біографії

Якби в нас була такого рівня майстерності художниці, ми змусили б заговорити про неї весь світ.

Пабло Пікассо. 1954.

Самобутня, Чудова, Неперевершена і дуже Українська. Її днем народження був день Великомучениці Катерини. Художниці, проста українська селянка, якій не дала Доля вивчитись, і яка була все життя прикута до важкої селянської праці, яка знехтувала особистим щастям в загальнолюдському розумінні, яку колись зневажали і не любили за непереборний потяг до краси і малювання ...

Катерина Василівна Білокур народилася 7 грудня 1900 року в селі Богданівці Пирятинського повіту Полтавської губернії (нині Київської області) в бідній селянській родині. Писати й читати навчилася самотужки. "На цьому моя освіта початкова, середня й вища закінчилася", – згадувала Катерина Білокур. У дитинстві, що пройшло у злиднях, малюванням не займалася, про мистецтво дізналася вже дівчиною з книжок та від сільського учителя Івана Калити. Перші спроби малювати робила вуглиною на шматку домашнього полотна. Через нестатки в сім'ї, не маючи можливості вступити до якогось навчального закладу, удень працювала в полі, на городі, а увечері, попоравшись по господарству, до ночі малювала. Пензлі виготовляла сама із щетини, використовувала фарби, які робила з буряка, бузини, калини, цибулі й різних трав. Іноді вдавалося діставати й олійні фарби. Малювала здебільшого квіти, іноді й портрети.

У 20-х роках двічі хотіла вступити до художньо-керамічного технікуму в Миргороді та до Київського театрального технікуму, але не мала документів про закінчення семирічки. З раннього періоду творчості збереглися портрет сестри Олі Білокур (1928) та колгоспниці Тетяни Бахмач (1932). Пізніше малює переважно квіти, вчиться компонувати, поєднувати кольори у єдину гармонійну цілість. В другій половині 30-х – у 40-х роках опанувала техніку живопису. Водночас з малюванням керувала драматичним гуртком у сільському клубі, сама виступала на сцені. Перші значні роботи цього періоду – "Берізка" (1934), "Квіти за тином" (1935), "Квіти", "Портрет племінниць" – засвідчили її високе обдаровання. Завдяки сприянню видатної української співачки Оксани Петрусенко, якій написала листа селянка з Богданівки, її творами зацікавилися працівники Полтавського будинку народної творчості. 1940 року картини Білокур експонуються на виставці в Полтаві, потім на республіканській виставці у Києві. 1941 року відбулася персональна виставка її творів у Полтаві, що мала величезний успіх. Художниці побувала в Києві та Москві, де вперше побачила музеї і твори видатних митців. Більшість творів тогочасного періоду втрачено під час війни.

Після визволення села від фашистів Білокур створює одні з найкращих своїх творів – "Буйна", "Декоративні квіти" (1945), "Привіт урожаю" (1946) і славнозвісне полотно "Цар-колос" (1949). 50-ті роки – найбільш плідний період творчості. Їй допомагає Спілка художників України, вона бере участь у багатьох виставках, у Богданівку приїжджають видатні представники української культури. Білокур зустрічається й листується з Павлом Тичиною, Миколою Бажаном, Василем Касіяном, Антоном Середою, Матвієм Донцовим, Степаном Таранушенком, Степаном Кириченком. Але після смерті батька на її плечі лягло господарство та догляд за старою матір'ю, що забиравало багато сил і здоров'я.

1954 року в Парижі на міжнародній виставці демонструються її картини "Цар-колос", "Берізка" і "Колгоспне поле", які високо оцінив Пабло Пікассо. Коли всесвітньо відомий маестро побачив картини Катерини Білокур, кажуть, що він довго стояв біля них, мов загіпнотизований, а потім назвав її геніальною й порівняв із Серафін Луїз із міста Санлі, відомою художницею, що

вславилася в наївному мистецтві й також малювала квіти. І додав: "Якби в нас була такого рівня художниця, ми змусили б світ заговорити про неї".

1956 року Катерині Василівні присвоєно звання народного художника України. В останні роки життя художниця створила чудові картини "Півонії" (1959), "Букет квітів" (1959), "Квіти і овочі" (1959), "Натюрморт" (1960). Вона тяжко хворіла, давалися ознаки злигодні тогочасного сільського побуту, невлаштованість в особистому житті, хвороба матері.

Через два роки Катерині Білокур було присвоєно звання народного художника України. Її ім'я стало знане в республіці й поза її межами, про неї пишуть статті, в Богданівку, раніше богом забуте село, як казала сама Білокур, почали навідуватися гості з Києва, її згадують поряд із славетними примітивістами Анрі Руссо, Іваном і Йосипом Генералічами, Марією Приймаченко, Ніко Піросманішвілі, Ганною Собачко-Шостак. А до цього були довгі роки сповненого буденної тяжкої праці сільського життя, голод, розруха, колективізація, війна, знову голод 1946 року... Все це пережила Катерина Білокур, як і мільйони українських селянок, але зуміла завдяки своєму величезному, даному Богом талантові й дивовижній наполегливості сягнути вершин успіху і прославити українське мистецтво на цілий світ. Їй довелося пережити осуд і нерозуміння односельців, які вбачали в її заняттях малюванням спробу ухилитися від роботи. Вона зустріла нерозуміння матері, що вважала її малювання безглуздом, і все-таки, подолавши ці такі непрості в сільському житті перешкоди, вона самотужки, крок за кроком відкривала для себе таємниці живопису. Не маючи коштів на фарби й пензлі, готувала їх сама з рослин та щетини, не маючи спеціальної художньої освіти, альбомів та книжок, навчалася у природи.

"В будні мені малювати заборонялося, – згадує вона про свою молодість у листі до художника Матвія Донцова. – А лише в неділю, після обіду, як уже все впораю".

На більшості з полотен Катерини Білокур стоїть авторський напис: "Малювала з натури Катерина Білокур". Справді, природа, "натура" були її головними вчителями, а квіти — найулюбленішими мотивами. "Квіти, як і люди, – живі, мають душу!" – казала художниця й тому ніколи не зривала їх, а змальовувала, сидячи біля стеблини чи куща, бо вважала, що "зірвана квітка – вже не квітка".

Не зазнавши особистого щастя, бачачи навколо себе злидні й гризоти щоденної боротьби за існування, Катерина Білокур у квітах, у малюванні їх бачила високий сенс.

Малюючи їх, вона неначе сягала найдосконалішої, найгармонічнішої краси, яку закладено природою в квітах і якої їй бракувало в житті особистому. "Та й як же їх не малювати, як вони ж такі красиві! А як прийде весна, та зазеленіють трави, а потім і квіти зацвітуть! Ой Боже мій! Як глянеш кругом, то та гарна, а та ще краща, а та ще чудовіша, та начебто аж посхиляються до мене, та як не промовляють: "Хто ж нас тоді буде малювати, як ти покинеш?" То я все на світі забуду, та й знову малюю квіти. Ой, не гнівайтесь на мене, мої близькі й далекі друзі, що я малюю квіти, бо із квітів картини красиві". І вже пізніше, у повоєнні роки, а найбільше у п'ятдесяті, коли до неї прийшло визнання, вона варіювала квіти нерідко у найфантастичніших сполученнях, кольорах, поєднувала з найрізноманітнішими предметами.

І донині точаться суперечки щодо приналежності творів Білокур: чи то до професійного живопису, чи то до народного мистецтва. Проте всі дослідники її творчості одностайно визнають високу філософську наснаженість їх, глибоке осмислення життя. Зображені на її полотнах квіти, овочі, предмети побуту осяяні її незвичайним чуттям кольору, оживлені її філігранною майстерністю й сприймаються як величальний гімн природі, людині.

Перед тим як почати роботу над картиною, художниця довго виношувала задум, вивчала навколишню природу, найтонші нюанси сонячного освітлення. Вона ніколи не робила попередніх ескізів, етюдів з натури, а, опрацювавши задум в уяві, швидко, немов на одному диханні, виконувала його на полотні. Саме тому її квіти зворушують своєю ліричністю й співзвучні з мелодійністю народних пісень.

Другим захопленням художниці була література. Змалку кохалася вона у поезії Тараса Шевченка, не знаючи його мистецької творчості, а коли побувала вперше 1949 року в Музеї Т. Шевченка в Києві й побачила його картини, ще глибше захопилася його генієм, а його біографія стала для неї взірцем у подоланні труднощів. Лише через рік вона наважилася подарувати музею свій твір – "Квіти на голубому тлі" – з написом: "Цю картину присвячую Київському музею Тараса Григоровича Шевченка. Катерина Білокур, село Богданівка на Полтавщині". У п'ятдесяті роки,

коли їй стало трохи легше жити, вона читала багато літератури з образотворчого мистецтва, твори Івана Франка, Михайла Коцюбинського, Василя Стефаника, Генріха Гейне, Вольфганга Гете і свої враження переливала у свої твори, а також у листи до друзів та знайомих. Її листи вражають не лише точними й глибокими характеристиками подій, людей, мистецьких творів, своїх і чужих, а й глибокою філософською мудрістю в поглядах на життя і його найбільші вартості. Вони – це немов сповідь її душі, як мудрість її народу. Леонід Новиченко назвав їх "людськими документами величезної сили", в яких – весь драматизм і все подвижництво її життєвого шляху". Ці листи, на думку багатьох письменників, зокрема Олеся Гончара, Миколи Бажана, щось більше, ніж література. Вони, писав Микола Бажан, "наче сплески світла, осяюють ту незбагненну, загадкову... путь, яку проходить творчий геній, таємниче зароджений в якійсь людській істоті і, незважаючи на дошкульні терни, завади, перешкоди, розцвілий і стверджений своїми виношеними, вистражданими свідченнями правди життя і краси... Листи жінки, яка навіть не вчилася у початковій школі, такі ж талановиті, як і її картини..."

Творчість художниці з села Богданівки належить до найкращих надбань української культури ХХ століття, вона стала предметом вивчення й дослідження мистецтвознавців. У Яготинському історико-краєзнавчому музеї розгорнуто дві експозиції з її живописною та графічною спадщиною, а в Державному музеї українського народного декоративного мистецтва у Києві є великий "білокурівський" зал, в якому зібрано найкращі її творіння. Композитор Леся Дичко 1983 року створила балет "Катерина Білокур", поставлено однойменний телеспектакль (1980), документальний фільм "Чарівний світ Катерини Білокур" (1986) та художній двосерійний фільм "Буйна" (1989). 1995 року видано збірку листів художниці в опрацюванні Миколи Кагарлицького, які засвідчують її великий письменницький талант.

Померла художниця 9 червня 1961 року. 1977 року в селі Богданівці відкрито меморіальний музей художниці, на території якого встановлено пам'ятник (автор І.Білокур).

Інформаційні джерела про Катерину Білокур

1. **Білокур, К.** Я буду художником [Текст] : докум. оповідь у листах художниці, розвідках М. Кагарлицького.– К.: Спалах ЛТД, 1995.– 368 с.
2. **Білокур Катерина** [Електронний ресурс] // Київ : енциклопедія. – Режим доступу : <http://wek.kiev.ua/uk>. – . – Мова : українська.
3. **Білокур Катерина Василівна** [Електронний ресурс] // 100 видатних імен України : енциклопедія / Український центр. – Режим доступу : <http://www.ukrcenter.com>. – Мова : українська.
4. **Войтюк, Л.** Катерина Білокур очима Володимира Яворівського [Текст] : урок-літ.-мистецьке дослідження з елементами інсенізації / Л. Войтюк // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2008. - № 3. - С. 22-27: іл.
5. **Грицук, В.** Житіє квітки / В. Грицук [Електронний ресурс] // Кінотеатр. – Режим доступу : <http://www.ktm.ukma.kiev.ua/2002/4/kvitka.html>. – Мова : українська.
6. **Дикань, О.** Вічна весна Катерини Білокур [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 2001. – № 48 (372). – Режим доступу : <http://www.dt.ua/3000/3680/33131/>. – Мова : українська.
7. **Зозуля, О.** Заквітчана Катерина Білокур [Електронний ресурс] / О. Зозуля // Література / Український центр. – Режим доступу : <http://www.ukrcenter.com/>. – Мова : українська.
8. **Катерина Білокур** : [альбом] / [вступ. сл. О. Гончара ; ст., впоряд. В. Нагая]. – К. : Мистецтво, 1975. - 70 с. : іл.
9. **Катерина Білокур** [Електронний ресурс] // Мистецька сторінка. – Режим доступу : http://storinka-m.kiev.ua/user_page.php?u_id=433. – Мова : українська.
10. **Катерина Білокур** [Електронний ресурс] // Українське коло. – Режим доступу : <http://www.ukrkolo.com/bilokur/>. – Мова : українська
11. **Катерина Білокур** [Текст] : фотокнига / авт. вступ. ст. Н. Розсошинська, О. Федорук. - . - К. : Спалах, 2001. - . - 128 с.: іл. - Текст укр. та англ. мовами.
12. **Катерина Білокур очима сучасників** [Текст] : спогади, есеї, розвідки з архіву художниці / записав, упоряд., листи опрацював, вступи-розвідки підготував, матеріали з архіву художниці проком. М. Кагарлицький. - Київ : Томіріс, 2000. - 432 с. : іл.
13. **Найден, О.** Катерина Білокур [Текст] / О. Найден // Народне мистецтво. - 2000. - №3-4. - С. 8-13 : іл.
14. **Краса України** [Текст] : Хроника жизни и творчества художницы Екатерины Васильевны Белокур : (К столетию со дня рождения) / Сост. Ю.А. Лабинцев, Л.Л. Щавинская .– М. : Культурный центр Украины в Москве, 2002.– 36 с. : ил.
15. **Народне мистецтво, ремесла** : Білокур Катерина Василівна [Електронний ресурс] // Selo Ukr. – Режим доступу. – <http://seloukr.narod.ru/kbilokur.htm>. – Мова : українська.

16. **Наставник Катерини Білокур** [Електронний ресурс] // Українська газета. – 2008. – № 45 (185). – Режим доступу : <http://ukrgazeta.plus.org.ua/article.php?ida=1930>. – Мова : українська.
17. **Нестеркова, О.** Твори народної художниці України Катерини Білокур [Електронний ресурс] / О. Нестеркова // Колекція Музею українського народного декоративного мистецтва. – Режим доступу : <http://www.mundm.kiev.ua/COLLECTN/BILOKUR.HTM>. – Мова : українська.
18. **Обличчя України. Українське образотворче мистецтво. Катерина Білокур** [Електронний ресурс] // Арт студія "Leonardo". – Режим доступу : <http://leonardo-studio.livejournal.com/15846.html>. – Мова : українська.
19. **Про введення в обіг ювілейної монети "Катерина Білокур"** [Текст] // Вісник НБУ. - 2000. - №12.-С.55.
20. **Світ Катерини Білокур** [Текст] : каталог творів колекції Державного музею українського народного декоративного мистецтва / авт .- упоряд. Н. Розсошинська, О. Федорук ; наук. комент. О. Шестакова. - . - К. : ПП "ЕММА", 2000. - . - 63 с. : іл.
21. **Черняк, С.** Послання Катерини Білокур [Електронний ресурс] / С. Черняк // День. – 2002. – № 180. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/73008>. – Мова : українська.

Список робіт Катерини Білокур

1. Жінка в зеленому корсеті, 1920-ті рр.
2. У Богданівці, за греблею, середина 1920-х рр.
3. Квіти, кінець 1920-х рр.
4. Натюрморт, кінець 1921-х рр.
5. Портрет Олі Білокур, 1928 р.
6. Портрет Надії Кононенко, 1929 р.
7. Пейзаж з вітряком, початок 1930-х рр.
8. Дорога в'ється в даль, початок 1930-х рр.
9. Портрет колгоспниці Тетяни Бахмач, 1932—1933 рр.
10. Квіти за тином, 1935 р.
11. Портрет племінниць художниці, 1937—1939 рр.
12. Квіти у тумані, 1940 р.
13. Сон, 1940 р.
14. Жоржини (Квіти і калина), 1940 р.
15. Дерева в лісі, 1940-ві рр.
16. Селянське подвір'я, 1940-ві рр.
17. На околиці, 1940-ві рр.
18. Портрет Софії Журби, 1940-ві рр.
19. Портрет Надії Білокур, 1941 р.
20. Польові квіти, 1941 р.
21. Квіти, 1942 р.
22. Квіти увечері, 1942 р.
23. Квіти на блакитному тлі, 1942 – 1943 рр.
24. Буйна, 1944 – 1947 рр.
25. Декоративне панно, 1945 р.
26. Привіт урожаю, 1946 р.
27. Півонії, 1946 р.
28. Квіти та горіхи, 1948 р.
29. Півонії, 1948 р.
30. Колгоспне поле, 1948 – 1949 рр.
31. Букет квітів, кінець 1940 – початок 1950-х рр.
32. Горобчики, кінець 1940-х рр.
33. Тихесенький вечір на землю спадає, кінець 1940-х рр.
34. Колгоспниця, 1949 р.
35. Цар Колос, 1949 р.
36. Ескіз "Жінка з палицею", 1950-ті рр.
37. Цар Колос (варіант), 1950-ті рр.
38. Рожі (Мальви), 1950 р.
39. Квіти, яблука і помідори, 1950 р.
40. Автопортрет, 1950 р.
41. За рідною Богданівною, 1950 р.
42. Ваза з квітів, 1950-ті рр.
43. Ескіз до картини "Щастя", 1950 р.
44. Щастя (Чорногузи дитину принесли), 1950 р.
45. Щасливе дитинство, 1950-ті рр.
46. Квітоньки та берізоньки вечором, 1950 р.
47. Сердитий хлопець, 1950 р.
48. Снідання, 1950 р.

49. Пшениця, квіти, виноград, 1950—1952 рр.
50. Портрет дівчини, початок 1950-х рр.
51. Ескіз «Калина. Мак». Початок 1950-х рр.
52. У старому селі. Зима, 1950-ті рр.
53. Богданівські яблука, середина 1950-х рр.
54. Гарбузи цвітуть. 1950-ті рр.
55. Ескіз "Будинок", 1950-ті рр.
56. Гілка полині, середина 1950-х рр.
57. На кручі, 1950-ті рр.
58. Хата діда Савки. 1950-ті рр.
59. Сосна. 1950-ті р.р.
60. Дерево, середина 1950-х рр.
61. Дерева за парканом, 1950-ті рр.
62. Гультяї (гумористична сценка), 1950-ті рр.
63. Кавун, морква, квіти, 1951 р.
64. Квіти, 1952—1953 рр.
65. Квіти і виноград, 1953 – 1958 рр.
66. Квіти на синьому фоні, 1954 р.
67. Будьте здорові, з урожаєм, 1954 р.
68. Мальви та троянди, 1954 – 1958 рр.
69. Хата в Богданівні, 1955 р.
70. Гай, 1955 р.
71. Георгіни, 1957 р.
72. Півонії, 1958 р.
73. Цветы и калина, 1958 р.
74. Натюрморт із колосками і глечиком, 1958 – 1959 р.
75. Натюрморт "Квіти та овочі", 1959 р.
76. Букет квітів, 1959 р.
77. Натюрморт, 1960 р.